

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

М. А. Швайка,

директор Науково-дослідного інституту економічних і гуманітарних наук, заслужений діяч науки і техніки України, доктор економічних наук, академік Академії економічних наук України, м. Київ

СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Теперішня світова фінансова криза, яка охопила всі країни, у тому числі й Україну, говорить про те, що у здійснюваній грошовій політиці допущені серйозні прорахунки, через що вона не відповідає вимогам життя. Відсутнє правильне розуміння процесів, які відбуваються в сучасних грошових механізмах. Це не дозволяє виробити правильні практичні рекомендації.

Сьогодні фінансисти, державні мужі й політики всього світу задумуються над тим, що треба зробити, щоб спекуляція грошовими бульбашками не трусила всім світом, не паралізувала економічного життя.

Навіть високі керівники банків, які ще вчора домагалися повного невтручання держави в грошову політику, сьогодні в умовах фінансової кризи докорінно змінили свої погляди і виступають за державне регулювання грошово-кредитної політики, домагаються від держави захисту й підтримки.

Пов'язана з недоліками в організації кредитної грошової системи, сучасна економічна й фінансова криза, яка вибухнула останнім часом і охопила увесь світ, розорює компанії, банки, страхові організації, підприємства, які закриваються і звільняють робітників, позбавляючи широкі верстви населення праці і засобів до існування.

Світові втрати від фінансової кризи становлять 5 трильйонів доларів. Це 160 бюджетів України.

Світова економіка перебуває в стані великої нестійкості, ризикуючи дійти до найбільшого краху, з часу Великої депресії.

Криза розпочалася в 2007 р. у США і поширилася на весь світ. Це пов'язано, в першу чергу, з долларом, який став світовою резервною валютою і не справився з цією своєю новою функцією, так що незадовільне функціонування побудованого на доларі як резервній валюті світового грошово-валютного механізму має безпосереднє відношення до світової кризи.

Побудована на доларі міжнародна валютна система має дуже серйозні вади. Перетворення валюти однієї країни в міжнародну, причому без будь-яких зобов'язань і відповідальності, надало цій країні вели-

чезні вигоди й переваги у здійсненні кредитної експансії, створивши значні можливості її бізнесменам не тільки для зловживань, а й для шахрайства.

Зняття обмежень на недопущення створення зайвої кількості грошей стало провокувати інфляцію у світових масштабах.

Теперішня міжнародна валютна система не має механізму попередження стійкого торгового дисбалансу, так що ніщо не завадило США нагромаджувати дефіцит поточного рахунку, який з 1980 р. сягнув гігантської суми — 3 трл. доларів. Цей дефіцит служив економічною субсидією решті світового співтовариства, наводнюючи при цьому планету доларами, які стали новим міжнародним резервним активом замість золота.

Цю кризу не без підстав називають доларовою, тому що вона викликана нагромадженням зайвих доларових резервних активів, якими спровокувала обвал самої вартості долара.

До 1973 р. світову валютну стабільність забезпечувала система фіксованих обмінних курсів, сформована в 1944 р. на Бреттон-Вудській конференції. Курс американського долара і курси всіх інших валют були прив'язані до певної частини золота за певною ціною. Бреттон-Вудська система служила квазізолотим стандартом, бо всім іншим країнам гарантувалось право конвертувати їхні долари в золото за обмінним курсом — 35 доларів за 1 унцію золота.

Коли в 1973 р. обвалилась Бреттон-Вудська система, країни світу повинні були домовитись щодо організації нової світової валютної системи, яка регулювала б міжнародну торгівлю і валютні відносини, створення і запровадження нової міжнародної резервної валюти. Оскільки світове співтовариство цього не зробило, цим скористались США і пустоту заповнили долларом, перетворивши його у світову резервну валюту, добившись за допомогою цього величезних вигод і переваг. Цього вони домоглись без офіційних угод і прийняття на себе будь-яких зобов'язань.

Під впливом усіх цих подій відбувся перехід ва-

лютної системи, що спиралася на фізичні активи (золото), до чогось без усякої твердої опори, що підвищило відповідальність за усвідомлене управління грошово-валютними операціями.

На зміну золотогорошовій системі, яка мала властиві їй механізми саморегуляції і не допускала випуску зайвих грошей, і виникнення подібних криз, прийшла кредитна грошова система, яка позбавлена таких механізмів і потребує свідомого регулювання. Справа в тому, що стійкість золотогорошової системи забезпечувалася таким вагомим чинником, як наявність у грошей внутрішньої вартості, якої гроші при кредитній системі позбавлені. Оскільки долар став світовою міжнародною валютою, над виконанням ним цієї ролі повинно здійснювати контроль усе світове співтовариство за усіма правилами і приписами, що представляються до функціонування кредитної грошової системи (нехай і світової). Тільки за допомогою чітких обмежень і суворого контролю можна досягти недопущення створення зайвої кількості грошей і свідомо запобігати торговому дисбалансу. Через те, що цього не було, ніщо не завадило США нагромадити величезний дефіцит поточного рахунку. Указаний дефіцит служив економічною субсидією решти світового співтовариства, «наводнюючи» при цьому планету доларами, які стали новим міжнародним резервним активом.

Утворилася величезна некерована і не регульована грошова лавина, яка вийшла з-під людського контролю і створила для всього людства багато проблем. Випустили Джинна з пляшки — і він розповзвся по всьому світу.

У той час, як Росія намагалась завоювати світ люмпенською ідеологією, обіцянку побудови комуністичного раю на землі за допомогою ЧК, НКВД, КДБ, ГУЛАГу, голодоморів, Америка це успішно зробила за допомогою долара.

Ставши міжнародною резервною валютою, долар перетворився у світову силу.

США сприйняли перетворення долара у світову резервну валюту як дар Божий і використали у своїх егоїстичних інтересах (для латання дірок у бюджеті, покриття величезних військових затрат, фінансування різних своїх грандіозних, широкомасштабних космічних та інших проектів і програм, купівлі в усіх країнах величезних мас товарів) за привласнений їх же емісійний доход, тобто за нічим не забезпечені папірчики, сприймаючи це як щось само собою зрозуміле, їм належне).

Зайві долари «бродять» по всьому світу, але вони їх тільки не пускають у США.

До таємниць своєї грошово-валютної алхімії США нікого не допускають. Засекретили цю справу до без-

межності, зробили її великою державною таємницею, що говорить про те, що тут не обходиться без таємних справ, без зловживань планетарного масштабу.

США наживаються не тільки на доларі як світовій резервній валюті, а й на використанні його як скарбу. Мільйони громадян у світі нагромаджують долари так само, як у минулому це робили з золотими монетами, зберігаючи їх на чорний день, як надійний резерв (як гробові, на лікування, на подарунки дітям та онукам, на їхнє навчання, на поїздку за кордон тощо). На друкування 100-доларової купюри витрачають 3 центи, а отримують доходу 99,97 доларів. І це лише від друкування однієї 100-доларової купюри. А для цієї мети використовуються сотні мільярдів доларів. Для США це найдохідніший бізнес.

Доти, поки не буде запроваджено комерційного механізму створення кредитних грошей, що базується на утворенні боргових зобов'язань у час реалізації товарів, не встановлено суворого контролю за недопущенням створення їхньої зайвої кількості, не буде світового порядку.

Треба зжити існуючу практику створення грошей з боргів. Банкіри кажуть: нема боргів, не буде грошей.

Банки намагаються створювати грошей стільки, скільки віддали в позику. 95% грошей створюється тими, хто їх позичив. Виходить, що коли немає кредиту, не буде грошей. Потрібна інша концепція грошей, яка не дозволяла б робити гроші з повітря і надувати грошові бульбашки. Тільки один володар це повинен робити — обмін, у процесі якого створюються справжні, а не надувні грошові зобов'язання.

Є десятки різних способів прямого й опосередкованого державного впливу на функціонування вартісного грошово-валютного механізму, здатних приборкати стихійні сили, які роблять його функціонування руйнівним, неконтрольованим процесом. Це і сфера рефінансування, ціноутворення, митні збори, податки, субсидії. Усе це справляє вплив на товарооборот, а отже, і на створення грошей, на збільшення чи зменшення припливу резервної валюти.

Виник дисбаланс, який дестабілізував світову економіку. Основна причина дестабілізації — це гігантський дефіцит торгового балансу США. Його сучасне фінансування призвело до величезного порушення рівноваги у світовій економіці й утворення в США економічного пузиря, який, лопаючи, втягує увесь світ у важку кризу.

Дефіцит поточного рахунку США наводнив світ долларовою ліквідністю, наслідком чого стала кредитна експансія, надкредитування і бурхливе зростання виробництва в країнах з великим профіцитом торгового балансу.

Міжнародні резервні активи складаються із

зовнішніх активів, що використовуються країною для фінансування дисбалансу в своїй міжнародній торгівлі, а також тієї частини міжнародної резервної валюти, яка відображає рух капіталів. У минулі віки в час золотого стандарту цю функцію виконувало золото і срібло, але тепер переважну більшість світових резервів становить іноземна валюта і, в першу чергу, долари США.

Величезний стрибок резервних активів тепер відбувається за рахунок емісії іноземних валют, у першу чергу, доларів США. І ці резерви з'явилися в результаті зростання торгового дисбалансу між США та іншим світом. Таке величезне збільшення резервів свідчить про неймовірну кредитну експансію завдяки торговому дисбалансу. Країни з великим профіцитом платіжного балансу переживали величезне зростання виробництва й гіперінфляцію вартості активів у міру того, як цей профіцит стимулював кредитування через їхні банківські системи. Водночас економіка США ставала надзростаючою і надзаборгованою в міру того, як торгові партнери США реінвестували торговий прибуток в доларові активи.

До 1970 р. міжнародні резервні активи зростали порівняно повільно, а потім — величезним стрибком.

За чотири роки (1969—1973 рр.) руйнування Бреттон-Вудської системи світові резервні активи вирости більше, ніж за всі попередні століття разом узяті. За 20 років (від 1949 до 1969 р.) їхній обсяг виріс на 55%, а за наступні 20 років — на 700%. У загальному (з 1969 р.) вони збільшилися майже в 20 разів, на 2000%. Вплив цієї величезної, зайвої, непотрібної кредитної експансії на світову економіку не міг відбутися безслідно і безкарно.

До 1970 р. більшу частину резервних активів становило золото і це було наріжним каменем Бреттон-Вудської системи. Потім роль золота різко знизилася, бо переважну роль у резервних активах країн стала відігравати іноземна валюта.

До кінця 2000 р. золото становило лише 2% світових валютних резервів. Після 1970 р. усі національні валюти також перестали забезпечуватися золотом. У підсумку світові резервні валюти з плином часу не тільки втратили золото, а й виявилися представленими валютами, які також уже не забезпечувались золотом. Основою міжнародної валютної системи стали кредитні гроші, абсолютне панування яких не лише довело свої величезні переваги над золотогрошовим обігом, а й створило для людства багато складних проблем. Відмова від золотовалютного стандарту в регулюванні міжнародних торгових і валютних відносин спричинила вибух кредитування, яке дестабілізувало світову економіку.

Сьогодні багато політиків і економістів, замис-

люючись над питанням: чи доцільно і розумно було світовому співтовариству допускати перетворення долара у світову резервну валюту і щоб дисбаланс, який утворився внаслідок гігантського дефіциту торгового балансу США, трусив світову економіку, відповідають, що нерозумно це було робити і що це була груба помилка з далеко йдучими наслідками.

В останні три десятиліття тенденцією було те, що кредити зростали швидше валового національного продукту й у США, й у світі в цілому.

Прямим наслідком порушення вимог економічних законів стало те, що величезний рівень зловживань і прямого фінансового шахрайства поширився з однієї країни на увесь світ.

Усе це стало можливим тільки завдяки функціонуванню відірваних від золота кредитних грошей, які не мають внутрішньої вартості і позбавлені об'єктивного, автоматичного механізму саморегуляції, що не допускав би випуску зайвих грошей, а доконче потрібного свідомого регулювання їхнього функціонування ніхто не здійснював.

США за куплені ними товари стали платити не золотом, а папірчиками — випущеними ними самими доларами, які практично є векселями уряду США, які він не збирається ніколи оплачувати.

Економіка США, яку прийнято називати світовим двигуном економічного зростання, почала давати збої під важким тягарем боргу її корпоративного і споживчого секторів. Решта світу стала залежати від експорту товарів у США і отримання за них доларів, які стали світовими борговими зобов'язаннями. За них США купують більшу частину товарів у кредит.

Зі зникненням Бреттон-Вудської системи намітилося бурхливе зростання міжнародних резервів, який вона до цього стримувала. Вона, як і її попередник золотий стандарт, мала властивий їй механізм саморегуляції, що не допускав створення надмірної кількості світових резервів і запобігав стійкому дисбалансу у міжнародній торгівлі. Головний недолік доларового стандарту, сучасної міжнародної валютної системи полягає у повній відсутності такого механізму. Наслідком цього стало порушення торгового балансу небачених масштабів і тривалості.

У результаті величезного, неймовірного дисбалансу поточних і фінансових розрахунків профіцитні країни стали володарями величезних обсягів боргових інструментів, оцінених у доларах США.

Водночас самі США з їхнім найбільшим дефіцитом платіжного балансу перетворилися в найбільшого боржника за всю історію людства.

Економічні бульбашки виникали не тільки в США, а й у профіцитних країнах. Вони зростали в міру того, як профіцитні засоби осідали в їхніх внутрішніх бан-

ках, запускаючи процес кредитування, мовляв би, у ці банківські системи влилися гроші підвищеної ефективності з центральних банків їхніх країн.

Це провокувало стрибок кредитування, який викликав економічне надзростання і гіперінфляцію вартості активів.

США виявились дестабілізовані власним величезним дефіцитом поточного рахунку. Приплив іноземного капіталу в США, який фінансував їхній дефіцит — це не що інше, як похідна від самого дефіциту. Справа в тому, що партнери США нагромадили величезні резерви доларових активів за рахунок торгового прибутку, не конвертуючи їх в національну валюту (що підвищило б її курс, але зменшило б прибуток і темпи економічного зростання). Купуючи акції, оцінені в доларах, а також корпоративні облигації і боргові папери держорганізації США, вони тим самим сприяли розбуханню бульбашок на ринку акцій, дуже нерациональному розміщенню корпоративного капіталу і піднесенню на ринки власності в США.

Досить було зникнути обмежувачам, закладеним у систему золотого стандарту, і торговий дисбаланс розбухнув, а міжнародне кредитування піднялося на небачену висоту. У підсумку — процвітання з наступною депресією.

Торговий дисбаланс дестабілізував світову економіку, наводнив світ доларовою ліквідністю і надув економічного пузиря не тільки в США, а й у інших країнах.

Теперішня помилкова, неправильна і шкідлива грошово-валютна політика не тільки обґрунтовується, а й виправдовується застарілими концепціями й архаїчними підходами, опрацьованими для інших умов і нижчих фах розвитку суспільства. Зокрема це стосується беззастережного нав'язування ліберального підходу, що не допускає будь-якого державного втручання в господарські процеси, посилення на ідеї А. Сміта, давно сформульовані для інших умов. Цим особливо хворіють монетаристи, антикейнсіанці, погляди яких тепер домінують не тільки в теорії, а й на практиці.

Їхніх архаїчних поглядів дотримуються, у першу чергу, американські фінансисти й політики, які вимагають невтручання держави в функціонування ринкових механізмів. У крайньому випадку це втручання, на думку деяких з них, має бути дуже мінімальним.

Найчастіше при обґрунтуванні свого підходу вони апелюють до поглядів Адама Сміта, який вважав, що в ринковій економіці існує невидима рука, яка регулює господарські процеси. Їм особливо імпонує ідеалізація А. Смітом вільного, нерегульованого, стихійного товарного господарства. Центральним пунктом світогляду А. Сміта була віра у свободу і ворожнеча

до державної опіки. XVIII ст. висунуло грандіозне завдання — звільнення особи від державної опіки. І це дає товарне виробництво й обмін.

Єдиним засобом забезпечення загального добробуту — надання кожній людині вільно турбуватися щодо забезпечення своїх інтересів. Але коли це мало бути досягнуто і як, невідомо?

У часи А. Сміта успішно функціонувала золото-грошова система, яка базувалася на механізмі саморегуляції і державного втручання не потребувала.

Кредитна грошова система, яка відірвалася від золотої пуповини, втратила механізм саморегуляції, і тому потребує свідомого державного регулювання, суворого контролю за недопущенням випуску зайвої кількості грошей.

Рішуче проти ідеалізації поглядів А. Сміта та їхнього використання при опрацюванні грошово-валютної політики виступають найавторитетніші, провідні фінансисти та політики. Одним з них є Дж. Сорос, який стверджує, що А. Сміт неправий — ринки не є структурами, що саморегулюються. Він наголошує, що ринкам властиві «економічні пузири». Відтак вони потребують «настроювання» з боку влади. Віра в те, що ринки можуть самокоректуватись, зазначає Дж. Сорос, є смертельною помилкою.

Ми, українці, повинні пишатися, що перші ідеї щодо державного регулювання грошових відносин сформульовані видатним українським економістом М. І. Туганом-Барановським, який писав, що побудова вексельного курсу не повинна покладатися на випадкові біржові впливи, а взято в руки держави... Проведення активної валютної політики є прямою функцією центрального банку. Пропозиції М. І. Тугана-Барановського були провісником розробленої в 30-ті рр. теорії Кейнса, в основу якої також покладені ідеї державного регулювання відсоткових ставок, грошової маси і встановлення взаємних пропорцій між попитом і пропозицією, заробітною платою й цінами на ринку товарів і послуг.

З торговим дисбалансом світове співтовариство зіштовхується часто, шукаючи шляхи його подолання, для якого в різних системах є неоднакові умови.

З метою запобігання стійкому, багаторічному торговому дисбалансу Кейнс у своїй доповіді, присвяченій проведенню Бреттон-Вудської конференції, запропонував штрафувати країни і з дефіцитним, і з профіцитним поточним рахунком, щоб зупинити і перших, і других. Увійшовши в історію під назвою «План Кейнса», він був представлений на Бреттон-Вудській конференції як пропозиція Великобританії щодо організації післявоєнної валютної системи.

У цілому пропозиції Кейнса щодо свідомого регулювання валютних процесів були відкинуті. Моне-

таристи домінували і згодом МВФ і Всесвітній банк повністю очистили від усіх економістів-кейнсіанців.

Треба запровадити новий метод забезпечення достатнього росту ліквідності. Цю функцію могли б, наприклад, виконати вже відомі світовій практиці спеціальні права запозичення (СПЗ). Світове співтовариство домовилось щодо запровадження СПЗ в 1969 р. з метою забезпечити достатню міжнародну ліквідність у період, коли брак доларової маси, як вважали, стримує економічне зростання. Як тільки США зіштовхнулись з власною політикою торгового дисбалансу, відбувся вибух доларової ліквідності, так що потреби в СПЗ більше не було. Не дивлячись на надії багатьох, вони так і не переросли в головні резервні активи. Ніщо не заважає тепер повернутись до цієї ідеї, поглибити її та удосконалити. За допомогою СПЗ дефіцит поточного рахунку можна взяти під контроль.

Для чого були засновані СПЗ? У 1960-ті рр. Бреттон-Вудська система фіксованого обмінного курсу стала зживати себе, бо не володіла механізмом регулювання резервного зростання для фінансування зростання світової торгівлі й фінансового розвитку. Золото й американський долар — ось два основних резервних активи того періоду. Однак видобуток золота став неадекватним і ненадійним джерелом резервної пропозиції. Що стосується доларових резервів, то для їхнього безперервного нарощування потрібний був постійний дефіцит американського платіжного балансу. Але він становив загрозу вартості долара, тому було вирішено створити новий міжнародний резервний актив під патронатом МВФ.

Але буквально через декілька років після запровадження СПЗ Бреттон-Вудська система розвалилася й основні валюти перейшли на режим плаваючого обмінного курсу. Це нововведення, поруч зі зростанням на світових ринках капіталу (що допомогло кредитонадійним урядам брати в борг), зменшило необхідність у СПЗ.

Сьогодні роль СПЗ як резервного активу обмежена: до кінця квітня 2002 р. на СПЗ припадало менше 1,25% незолотих резервів членів МВФ. І хоч деякі приватні фінансові інструменти депоновані в СПЗ, спроба поширити їх на приватних ринках мала дуже скромний успіх. Таким чином, основною функцією СПЗ було служити розрахунковою грошовою одиницею для МВФ та деяких інших міжнародних організацій. У цьому плані СПЗ використовуються майже винятково в угодах між МВФ та його членами.

Незаперечним фактом є те, що вже тепер є система, за допомогою якої МВФ може створювати міжнародні резервні активи у формі нових СПЗ. СПЗ можна перетворити на важливий інструмент економічної політики і теперішнього подолання кризи.

МВФ міг би надавати СПЗ спеціально для підтрим-

ки економічного зростання в усьому світі, а також використовувати як світову валюту для розрахунків, що не допускає утворення бульбашок.

СПЗ можна створювати в розмірах, достатніх для звільнення світової економіки залежно від американського дефіциту і резервних активів, які він породжує.

СПЗ могли б послужити своєрідним валютним еталоном, щоб допомогти світовому співтовариству позбутись від доларової залежності.

Може помилково здатися, що кризу, яка викликана розбуханням грошової маси, не можна здолати подальшим підживленням цього грошового розбухання.

Як тільки крани боргового дефіциту будуть перекриті, світовому співтовариству потрібна буде нова здорова світова валюта.

СПЗ повинні створюватись у розмірах, суворо обмежених товарною метаморфозою, обміном товарів і утворенням боргових зобов'язань.

Є багато способів, які дозволяють розподіляти грошові фонди так, щоб досягти гарантованого бажаного результату щодо стимулювання світової економіки.

Дж. Сорос рекомендує розподіляти СПЗ з орієнтацією на сприяння цілям розвитку. Нобелівський лауреат, що нині очолює створену рішенням 63-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН цільову групу високого рівня для аналізу нинішньої глобальної фінансової кризи, Дж. Стігліц пише: «Одна з ідей з підтримки світового розвитку, яка заслуговує уваги — це нова форма світових грошей, подібна до МВФівських СПЗ. СПЗ — це різновид світових грошей, які випускає МВФ, а країни згодні приймати і обмінювати на долари чи на іншу тверду валюту.

Замість форми зберігання резервів у доларах країнам можна б запропонувати нову світову валюту.

Емісією світових грошей могли б зайнятися найрізноманітніші інституціональні структури. Це може бути, зокрема, МВФ (відповідальний за емісію СПЗ). Можна також створити нову організацію для розв'язання питань, пов'язаних з виділенням сум та їхніх розмірів. Не виключено, що нова інституційна структура вимагатиме створення низки траст-фондів...».

Цю ж ідею використання СПЗ в широкому плані підтримує також Дж. Сорос. І пан Стігліц, і пан Сорос визнають, що СПЗ можна успішно використовувати для досягнення поставлених економічних цілей.

Певною мірою МВФ уже почав перетворюватися в щось подібне до міжнародного центрального банку (МЦБ), адже, рятуючи країну, яка потрапила в біду, він і рятує міжнародні фінансові інститути від втрат, якими загрожує їм певна країна. Отже, МВФ перешкоджає скороченню світової грошової пропозиції. Адже точно так само центральний банк запобігає скороченню національної грошової пропозиції, коли приходиться з ви-

ручкою збанкрутілому банку чи банківській системі в цілому на національному рівні. Виручаючи вражені кризою країни і фінансові інститути, МВФ значною мірою не дозволив ні одній із численних економічних криз останніх років перерости у світову кризу.

Ті самі чинники, що сприяли формуванню світової економіки, тепер вимагають і створення світової валютної системи, яка не належала б жодній країні і не використовувала б її плодів у своїх інтересах.

У світі сформувалася світова економіка. Цього ніхто не заперече. Але тепер необхідно усвідомити, що склалась і світова грошова база, і світова грошова пропозиція. Людство повинно або методично і розумно управляти пропозицією цих грошей, або спостерігати як вона буде дестабілізувати світову економіку.

У першу чергу, потрібний Світовий центральний банк. Для його створення МВФ має в наявності необхідну організаційну структуру. Але для успіху своєї місії фонд повинен розв'язати такі завдання. По-перше, він повинен узяти під суворий контроль утворення міжнародних резервних активів. По-друге, він повинен навчитися правильно розподіляти майбутню пропозицію світової ліквідності (тобто уникати як її надлишку, так і нестачі). По-третє, треба міцно прив'язати процес створення міжнародної резервної валюти до реального, об'єктивного процесу обміну і утворення світових боргових зобов'язань на комерційній основі. Нарешті, він повинен навчитися розподіляти кредитні ресурси так, щоб одночасно забезпечити світову економічну стабільність і сприяти вирішенню питань світового розвитку.

Звичайно, що ці цілі повністю реальні. Необхідні інструменти вже є в наявності. Потрібна лише скеровуюча рука й достатня політична воля. Вони допоможуть створити ефективну й раціональну міжнародну валютну систему, здатну задовольнити потреби світової економіки й не допускати утворення бульбашок.

Міжнародний центральний банк повинен стати найефективнішим засобом забезпечення грошової стабільності у світовому масштабі.

Сьогодні світова грошова пропозиція вирвалася з-під контролю. Тому це явище треба повернути в кероване русло. Цей процес не може більше розвиватись стихійно. Цього можна добитися за допомогою створення міжнародної резервної валюти й організації світового банку.

Тільки за допомогою вищезгаданих заходів можна буде усунути недоліки теперішньої валютної політики і не давати змоги американському торговому дефіциту наводнювати світ доларовою ліквідністю. Запропоновані заходи допоможуть виробити чіткі рекомендації щодо відновлення рівноваги у світовій економіці і створенню основ для стійкого економічного росту в майбутньому.

Укладання міжнародної угоди між таким великим числом країн — справа нелегка, хоч і доконче потрібна. Можна розпочати з переговорів на спеціальній сесії Організації з міжнародної торгівлі. Допомогу в поширенні пропонованої ідеї і збиранні відгуків через розгортання діалогу з урядами всіх країн міг би надати МБРР. При істотному реформуванні МВФ він міг би стати центром розв'язання цієї проблеми.

Досвід використання долара як резервної валюти говорить про те, що США практично привласнили собі цю міжнародну валюту і використовують у своїх цілях. Не можна національних грошей жодної країни перетворювати у світову резервну валюту. Вона повинна належати всім країнам, усі вони повинні здійснювати контроль за її випуском і всі повинні отримувати вигоди від її функціонування і розплачуватися за вади й недоліки функціонування.

Так що на питання, що повинно повноцінно замінити золото як світову резервну валюту, може бути дана лише одна відповідь — свідоме, контрольоване державою суспільне регулювання грошових відносин, запровадження світової валюти і організації міжнародного банку.

Це свідоме регулювання грошових відносин стане тією системою, якій світ надаватиме переваги над золотими кайданами, звільнивши, врешті-решт, свої монетарні системи від золотих ланцюгів.

Запровадження світової валюти принесе чималий емісійний дохід, який належатиме всім країнам і не привласнюватиметься тільки США, як це тепер відбувається. Емісійний дохід від запровадження євро тепер розподіляється між усіма країнами Євросоюзу. А що тепер отримує Україна від використання 80 млрд. доларів? Одні збитки, даруючи США більше 50 млрд. доларів емісійного доходу.

Серйозною перешкодою в реалізації запропонованих заходів тепер є пануючі дискредитовані ліберальні догми і неготовність лідерів світової валютної політики відмовитися від використання застарілих монетаристських підходів.

На думку Прем'єр-міністра Великобританії Г. Брауна, потрібно радикально змінити існуючі міжнародні інститути: «велику вісімку», МВФ, Світову організацію торгівлі, щоб вони виявилися здатними розв'язувати назрілі питання, пов'язані з опрацюванням нової світової валютної політики.

Не тільки на економічну теорію, а й на практичне вирішення назрілих питань негативний вплив справляє трактування сучасної грошової системи не як кредитної, а паперової.

Ці різні види грошових систем мають різну надійність, тому до їх регулювання і до управління ними застосовуються різні методи.

Там, де ринок справляється, хай активно діє, де не під силу йому вирішити питань, там держава обов'язково повинна діяти активно й рішуче.

Всебічне дослідження механізмів функціонування кредитної грошової системи має важливе значення і для створення ефективної міжнародної валютної системи, і свідомого, контрольованого управління валютними резервами.

Виникла крайня потреба у створенні нового глобального фінансового порядку. Міжнародна фінансова система — її основоположні принципи, способи регулювання й інститути — вимагають глибокого реформування.

Треба позбутися теперішнього помилкового підходу до кредитних грошей, у поняття яких включають як те, що справді є грошми, так і грошове вираження майна, яке відображає зовсім інші відносини. Часто дають таке визначення кредитних грошей: «Гроші кредитні — це узагальнююча (збірна) назва різних видів грошей, що використовуються для заміщення майнових боргових зобов'язань приватних осіб і держави» (див. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. — Л.: В-во Національного університету «Львівська політехніка», 2005. — С. 122). Поняття кредитних грошей охоплює лише ту їх частину, яка пов'язана з утворенням комерційних боргових зобов'язань у результаті реалізації товарів, їхньою метаморфозою.

Що стосується грошових сум, що утворюються в результаті реалізації акцій, облігацій та інших носіїв майнових відносин, то вони до утворення кредитних грошей не мають прямого відношення і з грошової маси їх треба виключати. Оскільки на практиці цього не робиться, створюються умови для порушення економічних законів і як наслідок провокування кризових явищ.

Й. Шумпетер твердив, що доводиться визнати, що теза: «Кредит карбує гроші з майна», не відображає істинного стану речей (Шумпетер Й. Теория экономического развития. — М., 1982. — С. 210).

Дійсно, людина, яка володіє майном, легше може

оформити кредит під його заставу, ніж та, яка майном не володіє. Це майно може втягуватися в кругообіг, але до створення грошей цей процес не має відношення.

На спалаху сучасної фінансової кризи, від якої страждають сотні мільйонів людей в усьому світі, значною мірою позначилися вади пануючої тепер в усьому світі кредитної грошової системи, яка потребує іншого підходу, ніж золотогрошова, яка володіла механізмами саморегуляції, що базувалися на внутрішній вартості золотих грошей, якої кредитні гроші не мають.

У зв'язку з демонетизацією золота виникла гостра потреба у визначенні принципів функціонування кредитної грошової системи, яка може базуватися лише на свідомому її регулюванні. Оскільки цього не було зроблено, процес її функціонування відбувався стихійно з постійними збоями і кризовими спалахами. Як би прикро не було про це говорити, але людство досі не має задовільної концепції функціонування кредитної грошової системи.

Через те, що питання про свідоме державне втручання в економіку не було розв'язано цивілізовано, у ХХ ст. здійснювались спроби його розв'язати в спотворених, антилюдських формах. У цьому зв'язку варто згадати не тільки німецький фашизм, а й російський більшовизм з його плановою адміністративною системою, концтаборами, ГУЛАГами.

Необхідність такого активного державного втручання в економіку розумів відомий американський учений і політичний діяч Дж. К. Гелбрейт, який брав участь в реалізації «Нового курсу» в адміністрації Фр. Рузвельта і був радником президентів-демократів — Трумена, Кеннеді, Джонсона, Клінтона. Він обґрунтував концепцію планової економіки капіталізму. Він активно проповідував ідею заміни ринкової стихії індустріальним плануванням.

Виходячи з того, що якісно змінилися в ХХ ст. об'єктивні умови господарського розвитку, учений рішуче спростовує застарілі початкові положення неокласицизму про підпорядкування цілей економічної системи інтересам окремої людини.